

Метрыка нацыянальнай ідэі

Круглы стол да 130-годдзя выдання часопіса «Гомон»

Роўна 130 гадоў таму адбыліся падзеі, неабавязна раней. У стаяці Расійскай імперыі сталі з'яўляцца ідэі за адным звароты, адрасаваныя беларускай моладзі і інтэлігенцыі. Іх аўтары ваяі саюму пра ніс свайго народа, паступова фармувалі возуе, які петым нашы словы пачынаў Яка Вуцала Ёміста і гомілава ўкладзе ў два словы: «Белымі завада». Найбольш вясцюва гэтае ідэі былі выкладзены ў двух нумарах нелегальнага часопіса «Гомон» у 1884 годзе. Што мы ведаем пра яго аўтараў? Як іх ідэялогія паўплывала на развіццё нацыянальнай дзяржаўнасці? Увогуле, якіясьці дакладныя нашы веды пра краіні нацыянальна-дзяржаўнай ідэі? Пра ўсё гэта ішла размова за круглым сталом у рэдакцыі «Беларускай думкі».

— «Гомон» — з'яўна ўнікальным у ай-чыннай гісторыі. Да пачатку размовы трэба вызначыцца, чаму гэты па сутнасці палітычны маніфест з'явіўся менавіта ў сярэдзіне 1880-х гадоў і не да-небудзь, а ў Санкт-Пецярбургу?

І. МАРШАЛОК: Спачатку пачынаю, бо і час, і месца нелегальнае. Прайшло дзевяццацца гадоў пасля паўстання 1863 года, змяніліся цалем палітэзіне. І нараджалася з'яна, ра-ноў і пачувалася. У пачатку 1880-х гадоў выходзіць адзін беларускі народніцкі, адна з найб падзікава паўдзінаван «Даніла Баравіа», а заце адна — «Шчыры беларус». Нарэшце, з'яўляецца часопіс «Гомон». У гэтых лістах, брашурах, у часопісе прадстаўлі-лі беларускі інтэлігенцкі спадарожніц-сам факт існавання свайго народа і яго пра-ва на дзяржаўнасць у выглядзе федэрацыі з Расіяй. Абсалютная інавацыя! Гаворка ішла пра дзяржаўнасць менавіта Беларусі, а не ВКЛ альбо, напрыклад, Рэчы Паспалітай. Наша краіна ўяўляецца як асобны суб'ект, які мае роўныя права, уласцю гістарычную традыцыю. Гэта першы крок, што спачынаў аб нараджэнні беларускай нацыі.

Парыванне пачынаю 1863 года для нас, беларусаў, было надзівавай нацыяналь-на. З аднаго боку — былі адзінакены офіцыяльныя мода-ды царскай адміністрацыі па дэталізаванай мадэліх тэрыторыі. З другога — пры ўвазе

ўвага беларускай інтэлігенцкай завадзю-скага кыталгу была распрацавана новая этнакультурная парадыгма, якая пры-ма-ла да ўважы трансфармацыі. Распаўна-ся спрэдыбум этнаграфічных, гістарычных, філалагічных даследаванняў нашых з-мешч. Хацяў бы адзначыць, што беларуская ідэнтычнасць была ў большай ступені за-распрацаваная для аўтараў і інтэлектуальнай літы ўсходніх рэгіёнаў.

— А як жа тады Міхаіл Кавленіч, які нарадзіўся, а потым вучыўся на Гродзен-скай і Беларускай?..

І. МАРШАЛОК: Так, Міхаіл Восілавіч саміы што ні ёсць «заваднік». Увогуле цікава асоба. Ён упершыню стварыў во-браз Беларусі як прыгнечанай нацыяналь-на. Ён у насамы канцэпт, што Бел-арусь — не ў межах Магілёўскай, Віцебскай і Смаленскай губерняў, а — там, дзе ёсць беларуская мова — так ён камаў у свой «Лекцыяна гісторыі Завадней Расіі». Менавіта завадзюму спадарожніц, што этнаграфічным драматэізмам з'яўляецца адвадць катэгорыі паважы на прычы-не іх канфесіянальнай прыналежнасці. Агульнасць мовы, матэрыяльнай культуры, тэрыторыі, гістарычнага абуе як нацыяналь-нае прыкметы — гэта ўсё паступова ішло менавіта завадзюму. Іх ідэі адбыліся ў ме-ладых думках мовапаважына беларусаў.

Вадзім ХАРЫН – старшыня сафраніскай праграмы і старшыня Беларускай дыяспары ў Вялікабрытаніі (Лондан), дэпутат Беларускага парламента, прафесар

нак: на беларускай, рускай і польскай. У гэтым, дарэчы, беларуская мова прысутнічае, таму, у пэўным сэнсе, часопіс можа лічыць двумовавым.

– **Чаму ён не пайшоў на беларускую?**
А. УДУЧАК: Гэта ж быў фактычна эпізод да саміх нарадаўвольцаў. «Гомон» і так абмяркоўвалі ў супольнасці, маўляў: што значыць чужыя мовы? Гэта рускія чужыя мовы? Таму, калі б толькі думалі былі выкладзены нічога і на-беларуску, то маглі б выказаць дадатковую негатыўную рэакцыю, нават раскоя рукі.

А. КРЫШТАПОВІЧ: Да часу выдання часопіс сапраўды разгарнуўся вялікая этнаграфія, культура, арфіяна праца. Літаральна за 20 гадоў зямля забіталіся вяды ўжогу пра Беларусь, пра беларускі этнас. Фактычна скончылася эпоха польска-шляхецкай інтэлігенцыі і навай гісторыі. Пачалі працаваць уласна беларускія даследчыкі. Устадамі хадзілі Е. Раманава, П. Шэйна. Яны фактычна адкрылі Беларусь для беларускага народа. У выніку і ўзнікла выданне, якое разлічана на шырокае культурна-асветнае дзейнасць.

Заснавальнікам усяго гэтага асветнага праекту ўзнікнецца М.В. Каласоў і – фігура спрэчная. Але ён як нішто іншы прынціп у сутнасці, і ментальнасці, нашчага народа, прадманіраваў імямі ігуменарускіх царкоў. Калі кажаць толькі аб уласна нашчапальным у адрыве ад ігуменарускіх, то асцярожна іхна да разумення нашай сапраўднай народнасці, нашчапальнай ідэі.

А чаму Пецярбург? Стаўца? Інтэлектуальны цэнтр краіны. У прыватнасці, там працаваў і М.В. Каласоў у Духовнай акадэміі.

У. МЕЛЬНИК: Падрэскава, што звычайна б, калі б у канцы XVIII стагоддзя не здыралі падрэсы Рэчы Паспалітай, узбуданне беларускай зямлі у адной дзяржаве з рускімі. Не было б «Гомона», не нарадзілася б беларуская ідэя, калі б у 1830, а потым у 1863 годзе не арваліліся польскія паўстанні. Ба-матой гэтах паўстанняў было вярнуцца да старога – да Рэчы Паспалітай. Узнікнулі часопісы зямляна існаваць з крытычным перааснаваннем правападна польскага праекта. Унікла магчымасць у кантэксте еўрапейскай палітычнай шляху асважання і расійскай, і мясцовай інтэлектуальнай дзейнасці зноўна

канкрэту назва, які і падрэскава, што мы – народ. І гэты народ за асцяжні, і мы маем права самаарганізавацца, навадзі назваў і ўласны інтэлектуальны, што адвольна вынікае: права на самавызначэнне, на ўласнаадажанне і існаванне. Таму і ўласны праект аб'яднання ў федэрацыю з дэмакратычнай Расіяй, але ў якасці самастойнага народа, які сам гаспадар свайго лёсу.

У гомонаўскай былі неспарадочаныя і нарадаўвольцамі. Ходзі трэба адзначыць і пэўны рэвалюцыйны эпізоды ў «Гомонаўскай» гэта не ўласна беларускай назва. Некаторыя ідэяты, наватраныя супраць існага народа, могуць выклікаць і неспарадочныя трасты. Але ўзнікнулі часопісы, канешна, уражана. Каліна адназначна аўтарам, яны вельмі добра інфармаваны пра еўрапейскую палітычную думку, карыстаюцца адасцяжніцтвамі. А тое, што часопіс выдасці ў Пецярбургу, натуральна. Там навучаліся беларусы, якія выкарыстоўвалі дапамагу свайму народу, выкарыстоўвалі атрыманую вяду. Трэба падкрэсліць, што «Гомон» дасла ігуменарускіх выражэнне «беларускага пытанне» з агульнай мэтай рускай рэвалюцыі.

А. ДЗЕРЖАМІТ: І да «Гомона» былі пэўныя спробы падступіцца да «беларускай ідэі», але яны аказаліся безвыніковымі. Напрыклад, тае ж «Музыкальнае праблема» не прыйшла ніякага плёну: іхні спробы, з ім былі з Расіяй альбо з Польшчай? І «Гомон» стварыў праект, найбольш удалы, з майго пункту гледжання. Яны знойдлі пэўную залатую сярэдзіну. Па-першае, ігуменарускіх пытанне з сапраўднай надарыўнасцю. Да таго часу і ў ігуменарускіх, і нават у славянскай масе, з якой і выйшла новае беларускае ідэяпаўстанне, ужо існавалі гэтыя нацыянальна-навае пачуцці. Па-другое, быў зроблены найбольш агульнаадажаным ігуменарускім выбарам з Расіяй. Гісторыя XIX стагоддзя паказала, што антырасійскі шлях вядзе ў тупік. Толькі часопіс, у выніку пэўнай элітэ адраманіфацыі сваёй ігуменарускіх. XX стагоддзі паказала, што менавіта такіх праектаў найбольш асветнава для пабудовы нацыянальнай дзяржавы. Першае – гэта сапраўднае ігуменарускіе, другое – прысваенне самабытнасці беларускага праекта – адукацыя з Расіяй на рэальных пачатках. Гэтыя тупікі былі зноўна зноўна не напрымы паспяхоўнасці беларускага праекта.

– **Вы гаворыце пра ўплыў элітэ ігуменарускіх. Аднак яго прадстаўнікі прытрымліваюцца**

Андрэй ДУДЖАМІТ – старшыня акадэміі Беларускай дыяспары ў Вялікабрытаніі (Лондан), дэпутат Беларускага парламента, прафесар

Вадзім ХАРЫН – старшыня сафраніскай праграмы і старшыня Беларускай дыяспары ў Вялікабрытаніі (Лондан), дэпутат Беларускага парламента, прафесар

нам гаварылі пра яго як героя. А цяпер мы разумеем, што гэта быў тэрарыст, і такія метады палітычнай барацьбы наўрад ці можна назваць.

А. ДЗІРМАНТ: Унікальнасць беларускага кантэксту ў тым, што ў нас розныя з'ямы спалучаюцца і дзюць плёні. Класічныя паступкі мадэрнізму ў гэты час не маглі рэалізавацца, бо існавалі да найбольш кансерватыўнай і ліберальнай плыняў. Атрымалася, што адным наравант пайшлі нацыяналістычнай энергіі праліваў у сацыял-рэвалюцыйным руху, і гэты рух перасягаў культурныя бар'еры. З'яўленне такіх людзей, як Грынькевіч, як бы да яго ні ставіліся, сведчылае таго, што гэта сітуацыя і прымалаў. Энергія, ідэя абудынага гоманіфіцызму, трансфармавалася на людзей, якіх па розным прычынам уключаўся ў гэты рух, і бы падарваўся.

— Уой ж трыба паставіць і такое пытанне. Наколькі частотні «Гомон» быў уключеным? Невольная група студэнтаў-народавікаў, малельны тыярок... Ці сапраўды праца гоманіфіцаў дала нейкі плёні?

І. МАРШАЛОН: Ёсць розныя думкі на гэты конт. Адна лічыць, што «Гомон» ужо-не ніякім чынам ні на што не паўплываў. Напрыклад, сучасны даследчык Валер Багушэвіч сцвярджае, што вынідаў пачаткі беларускага нацыяналізму ад «Гомона» — новай сімцы, а можаа толькі ад Багушэвіча. Але ў Багушэвіча не было ніякай палітычнай праграмы, ніякага воляра-будучыні, толькі апэляцыя да мінулага і да моцы. Гоманіфіцы ж праявівалі першы беларускі нацыянальны праект у поўным сэнсе гэтага слова. У Каліноўскага такога праекта такома не было. У гэтым сэнсе цэлома негатыўная роліца Антона Луцкевіча на створбы Адама Славкевіча стварыць воляра Каліноўскага як перамага беларускага нацыянальнага дзеяца. Паводзе Луцкевіча, тут ужо-не можна пра што казаць, бо Каліноўскі працаваў у агульнадзяржаўным кантэксту. Ён сяміццаў з тых, хто лічыў «Муніцыпал-праблём» першай беларускай газетай.

На маю думку, «Гомон» роліца паўплываў на беларускі палітычны дыскурс аж да 1918 года. Па сутнасці, усе канцэпцыі нацыяналісцкай парты і палітычныя праграмы Беларускай сацыялістычнай Грамады наўтаралі асноўным момантам «Гомона»: сямібытнасць плюс федэралізм у складзе Расійскай імперыі. Мы бачым апэляцыю да

дэмакратычнага сія Расіі, выкарыстанне знайсці ў іх падтрымку. У свой час А. Луцкевіч пісаў, што найгоршым з'яўленцаў развал Расіі і сепаратызма, падтрыманцаў федэралізма. Гэта быў рэалістычны погляд. Маршалеўскі гісторык Д. Лаўранчыч наказаў, што Луцкевіч неўдабы адносінаў Маломомама, партыя якога (кадэты) фінансавала «Новау нішу». Акрама таго, у рускамоўным друку Луцкевіч выступаў пад псеўданімам і ступаваў, што беларускае справа карысна для Расіі, бо накіравана супраць польскага ўплыву. У 1918 годзе, у сувязі з прыходам да ўлады большавікаў, сітуацыя змянілася. Але калі былі абшчынама БССР, той жа Луцкевіч напісаў, што мыты руху дастатковы, а ў 1929 годзе атмаў убудаванне Беларусі.

У. МЕЛЬНІК: У такімса бачыць сямічынае да таго, што «Гомон» меў уплыў. Але воца пытанне: колькі-наколькі? Выграваваў істотным спосаб уплыў? Хто чытаў асобныя экзамплітары? Яна Кушала, напрыклад, чытаў? Ён гоманіфіцы праймаў і ў сямічынама свайго паказаванца? Не ведаю! Ці проста сам «Гомон»-гэта не інструмент уплыў, а адзасправажанне шырэйшых грамадскіх настрояў?

І. МАРШАЛОН: Сапраўды, янама тое сама пытанне асцераде, уключнакартаграфічнама ідэі гоманіфіцаў. Гэта і істотнасць, новае разамчыванне, і новае мажачыства, якое атрымлівала вышэйшую адукацыю ўва ў рускіх універсітэтах, і ў гэтым амама, як сведчыць Адам Багдановіч, бапрама пача Мамаіма Багдановіча, амакрутаваў «Гомон». Ведаю іго і ў Мінску.

У. МЕЛЬНІК: Гэта паказвае, што тама ідэі амавалі розным многіма. Сам «Гомон»-мэтрыка, ніякамамае сведчанне пра накіраванне Беларускай нацыяналісцкай ідэі.

А. ДЗІРМАНТ: Даваліе вернемца да мыца, але гэта дабывалася — Сяміць-Пецярбург. Там сапраўды існавалі сталіцы беларускай групы, свай асцерада. Уладзімер тама і Нюта Кавіра, кіраўніка Беларускага абшчынама камітэта ў 1917 годзе, які будоваў сваю праграму фашычна на тых жа ідэа «Гомона». І калі мы хочам амакаваць на пачынацці быў уплыў, то трыба проста параўнаваць і праграма, і ўой стане амавалімама. Хоць канцэпцыя, сапраўды, мама перамамама паўнома амавалімама.

Л. КРЫШТАПОВІЧ: Тое, што «Гомон» паўплываў на фарміраванне беларускай нацыяналісцкай свядомасці — несумнівама. І ў той жа час ён быў ніякіма з'яўленца

Алена ДЗІРМАНТ — сапраўды супрацьстаяла вытворца фінансаванні БССР Беларусі

Валер МАРШАЛОН — прафесар кафедры філосафічна мама і ідэалагічнай роліца Беларускай амавалімама пры Пецярбург Рэспубліка Беларусі, дэпутат Нацыянальнага мамама, прафесар

иона сформирована (и у белорусских гражданстве. Мемориал гэта было народнай з'явай. Таму я і лічу, што тыя працэсы з'яваліся і ў іншых краінах, які таксама ішоў з народнай з'явай.

- І ўсё ж прычынай з'яўлення новай беларускай свядомасці сталі спецыфічныя этнакультурныя ці сацыяльна-палітычныя працэсы. Уласцівыя ўсёму рэйскаму грамадству? Нагадаю думку Лёва, які пісаў, што на змену дыярыскаму з'яву рэвалюцыйнага руху прыйшоў рэвалюцыя.

Э. КРЫСТАПОВІЧ: Дзяржавы звалі ў Расіі была слава, нацыянальнай, рускай. На Беларусі ж земляны яна была польскай, імпацыянальнай - у гэтым сэнсавым. Часта беларускі інтэлігентны з'яўляліся тыма ўзростам XIX стагоддзя. Яны былі яшчэ моладзю. Таму мы спрачаемся пра ступень уласна «Гомон». Але гэта была ўжо свая з'ява, якая атрымала аднаўленне ў расейскім універсітэце, таму і «Гомон» пачаўся ў Пецярбургу, а не ў Варшаве і не ў Вільні. Пачыналася новая эпоха з новымі цэнтрамі. Спецыфіка гомоніфіцы ў тым, што яны выступалі як выражэнне нацыянальнай свядомасці, якая нічога агульнага не мае з польска-літванскай моладзю. І пастаўляе гомоніфіцы - гэта не нацыянальнасць, а людзі, якія выступілі звайшчэ свай шлах у згодзе з іхняй народнай. Чаму сучасны нацыяналізм не адрознівае да «Гомон»? Таму што ў іх іхняе краіны, нават не беларускі, а тыя самае - польска-літванскія.

А. УІНОЧАК: У свой час М.С. Сташэвіч даў мне на выбар дзве варыянты тыме адна - «Наша ніна», а другая - беларускі народнік. Я выбраў «Нашу ніну», але тыя самае займаўся і народнікам. І ў гэты час былі лісты А. Лутчэвіча да А. Багдановіча ад 1927 года ў Польшчы ў СССР. Яны пісалі, што для беларускіх народнік, які жыве ў Мінску, нацыянальнае пытанне стала на дзясяты год. Само пытанне пра федэрацыю ў такіх умовах было вельмі радыкальным. Таму і гаворыць пра прымі ўласна «Гомон» ў нас няма дастаткова падстаў.

Мы дакладна ведаем, што паліцыя знайшла 32 экзэмпляры першага нумара. Вельмі складана знайсці пра нейкі неперарыўны працэс іх часова. Мы не бачым менавіта працэс іх тэмсту - проста не выявіліся. Часова не цытуецца ў «Нашай ніне». Але

самыя істотныя, што на ўласным, пераказам таго перыяду з'яваў пра «Гомон» мы не сустракаем аж да Першай сусветнай вайны. Калі нехта з'яваў, то гэта будзе вельмі адрозніва.

І. МАРШАКОВ: Чаму адказаць. Калі мы бером найважнейшыя элементы традыцый гістарычнага нацыяналізму, зобраза будучыні, акрэслілі «вораг-сэбар», то бачым поўную асцяраснасць з нашых перыодаў і наступнай рэвалюцыйнай эпохай. Адаптыўны ўласна набір ці магчыма. Пра існаванне «Гомон» ў Мінску ведалі. І А. Багдановіч ведаў пра ішоў свай ніна і іхніх народнік. Іхная справа, ці часта ён яго сам, бо лічыў, што «Гомон» беларускім выданнем.

І традыцыя традыцый у народнік асцярасці таксама была. Гомоніфіцы ў другі нумар звайшчэ адна на крытыку з боку рускіх народнік за нацыяналізм. Самы цікавы, што нацыяналістам ў агульным сэнсе слова іх называць не было, бо ў іх ішоў ішоў раздзел пра тое, як яны разумеюць нацыянальнасць і чым іх сцярасці адрознівае ад «ўласна-сцярасці» - гэта іх словы. Яны разумеюць нацыяналізм буржуазных класаў як інструмент для дэманіраваць больш моцнай вайны. Гомоніфіцы выступалі супраць нацыяналізму і ішоў ролі ішоў ішоў. Для іх галоўнае - палітычныя свабоды, неабходныя для самарэалізацыі ўсёго народа. Устаўляюцца сувязь нацыяналізма з сацыялізмам. Іхны іх адрознівае разумеюць, што вайна не павіна растарвацца ў сучаснай праці ішоў, яны выступалі за змаганне «асобны народ» - «Ваша назва, калі бы яны слава бы была, заслужае гэты права на самастойнасць, і всякую попытку со стороны другой нации подменить эту славу-ославу следует признать предной, под знаком близоруким предолом она не производится бы, не только для этой слабой нации, но и для самой угнетательности». Яны лічылі, што могуць звайшчэ самонаківаць шлод свайх калет-народнік: «Вот какое взгляда мы держимся относительно национального вопроса. В силу этого взгляда считаем необходимым энергично защищать Белоруссию как от польского, так и от великорусского населения, которое та и другая сторона обязывается объявить в некую форму близоруким будто бы для Белоруссии культурного планирования и

А. ДЗЕРЖАНТ: Ключавое слова – традыцыя, «Гоман» – гэта пачатак новай беларускай палітычнай традыцыі, якая адрознівалася ад іншых этнанацыянальных канструкцый. Па-першае, яна не апаганіла выключна да новай не асноўнай нацыянальнай прыкметы. Па-другое, рэбіла звернула на сацыяльныя аспекты. Менавіта гэта чароўная нітка ідзе праз усю XX стагоддзе аж да нашых часў. У нас няма этнаарыентаванай формы пабудовы дзяржаўнасці. Нават тое, што мы ў Канстытуцыі запісалі і, галоўнае, выконваем гэта – сапраўды дзяржава – вынік даўняй той вытрымкі, якая закладвалася яшчэ пры «Гомане». І адзінае крыніца для атарыянага капіталізму.

– Нават у тудзе нашыя круглыя сталы сталы відэаочным, што мы многача не ведаем пра гісторыю становлення ідэй Беларускай дзяржаўнасці. Якім ласуны трэба яшчэ заафарміць гістарычнай навуцы ў гэтым кірунку?

А. УНОЧАК: У нас добра даследаванні спецыялістычнай рук, чаго не скажам пра дзяржаўна-дэмакратычна. Гэта белая пляма ў нашай гістарыяграфіі.

І. МАРШАЛЮК: На жаль, словы вышэй казана і слабасць – адна даследавальца-дакументальнай базы на гісторыі Беларусі. У нас ёсць археаграфічны камісія, але ў не якая фізікалі. Нам патрэбна паставіць даследаваць Нацыянальнага археаграфічнага камісія, з асобным сектарам гісторыі беларускай дзяржаўнасці. Варта пераводзіць у лічбавы фармат дакументы, каб яны ў Мінску мелі

копіі. Гэта праца на некалькі дзесяцігоддзяў. Трэба стварыць адзінаццую дзяржаўную праграму. Пяцьсот большай частка дакументаў знаходзіцца ў Расіі, та, магчыма, створыцца праграма Саюзнай дзяржавы. Мы дабілі да таго, што ў Расіі цяпер выходзіць больш даследаванняў па беларускай і ўкраінскай ідэнтычнасці, чым у нас.

Э. КРЫЖАЛАНЧ: Дадзеў бы, што нам патрэбна сучасны і адзінае метадалогія, філасофскае разуменне беларускага быцця, нацыянальнага кантэксту.

А. ДЗЕРЖАНТ: Важна вяртаць асновы гісторыі праз персаналі. Стварыць нацыянальны пантэон, а таксама гісторычны календар, каб мы ведалі найбольш значныя даты. Мяс дасядаць, нам гэтага не хапае.

У. МЕШЧАНІК: Гэта праблематыка, асабліва з улікам падзей на Украіне, вельмі актуальная. Шмат якіх пытанняў трэба асцягоць з новым падзей. Неабходна папулярызаваны падзеі і ўзны, па якіх даследчыкі ўжо дасягнулі парадумлення, згоды. І даваць гэту інфармацыю да самых шырокіх колаў насельніцтва, уключаць падзеі ў падручнікі. Я лічу, што патрабуе карэктарыі і тэрмін у праекце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Зараз там запісана: «абіраючыся на пачатковую гісторыю развіцця беларускай дзяржаўнасці», але больш слушна – «на пачатковую гісторыю беларускага народа». Бо пачатак нашай дзяржаўнасці – студзень 1919 года. І гэта німа не абраване наш старажытны народ.

Круглы стол праводзіў Вацлав ППН –!